

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертацію Спірідонова Миколи Юрійовича
«Демократія як соціокультурний феномен: загальне та особливе»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 033 – Філософія
галузі знань 03 – Гуманітарні науки

Актуальність дисертації Спірідонова М. Ю. обумовлена «фактором соціокультурної зумовленості (навантаженості) уявлень про демократію – і йдеться не лише про рівень неспеціалізованої, масової свідомості, вплив на яку інерції соціокультурного стереотипізму не підлягає сумніву, а й про спеціалізований, теоретико-концептуальний рівень, оскільки соціокультурна дійсність здійснює латентний вплив на кожного члена суспільства – безвідносно до того, репрезентантом якого типу свідомості він є» (с. 15).

Попри те, що істотність зазначеного фактору не підлягає сумніву, він із різних причин оминався увагою абсолютної більшості праць, присвячених онтологічній та функціональній специфіці демократії. Причин такого ігнорування чимало: передовсім оперування соціокультурною дослідницькою призмою передбачає значно вищий рівень дослідницьких труднощів, ніж у випадку стереотипізованих вузькопрофільних підходів, у межах яких логіка явища і процесу демократії є апіорі очевидною і потребує лише виразних артикулятивних формулювань. Окреслені труднощі очевидні навіть на початковому етапі дослідження, тому вибір автором цього непростого дослідницького шляху вже сам по собі викликає повагу й підтримку.

Відштовхуючись від наявних результатів досліджень демократії і загального рівня знань гуманітарних наук щодо еволюціонування уявлень про демократію, а також актуальних проблем у цій сфері та викликів на її адресу **мета дослідження** окреслена автором як визначення особливостей і закономірностей соціокультурної детермінованості уявлень про демократію. Досягнення окресленої мети здійснено за рахунок виконання низки **цілком когерентних завдань**. Також потрібно визнати, що **мета й завдання**

дослідження повною мірою виконані та належним чином висвітлені на рівні як пунктів висновків, так і положень наукової новизни.

Структура дисертаційного дослідження Спірідонова М. Ю. логічно, концептуально й процесуально вивірена із визначеною метою та завданнями дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження, виконане Спірідоновим М. Ю., має в своєму активі чимало теоретико-концептуальних здобутків, які забезпечили виразність і переконливість положень **наукової новизни**. Приміром, заслуговує на увагу концептуальне положення про те, що «незнання специфіки соціокультурного середовища чи з різних причин неврахування, ігнорування соціокультурного контексту демократичного процесу прирікає такий процес на наслідки, які є далекими від очікуваних, а інколи й категорично несумісними з ними. Це призводить до ситуації подвійного негативізму: з одного боку, зазнає невдачі конкретно-історичний процес демократизації, з іншого боку, дискредитується ідея демократії в транчасовому вимірі, девальвується її реноме як дієвого інструмента оптимізації всіх сфер суспільної життєдіяльності» (с. 21-22).

Також автором переконливо обґрунтована теза, «згідно з якою перспективи динамічного поступу демократії перебувають в істотній залежності від фактору демократичної культури як культивування демократичних принципів, цінностей, норм сприйняття реалій суспільної дійсності. На відміну від демократизму зовнішнього, який є формальним, формалізованим, декларативним, наративним, маніфестованим, пропагандивним, меморандумним тощо, демократизм внутрішній є іманентним, автентичним, успадкованим і засвоєним на рівні соціокультурних стереотипів світосприйняття й автоматизмів дій» (с. 25).

У цілому необхідно визнати, що дисертаційна робота Спірідонова М. Ю. виконана **на високому кваліфікаційному рівні, з дотриманням канонів об'єктивності й неупередженості, наукової**

верифікованості, системності, компаративного аналізу та аргументаційної переконливості.

Поданій на розгляд дисертації притаманний **високий рівень наукової обґрунтованості**, який є наслідком комплексного осмислення предметного поля, наявних та вірогідних причинно-наслідкових зв'язків, ґрунтовного аналізу викликів, загроз і небезпек, які чатують на практику реалізації демократичного потенціалу.

Публікаційна активність Спірідонова М. Ю. покриває абсолютну більшість предметного поля дисертації і атестує автора як зрілого дослідника, який не уникає проблемних аспектів, а здійснює їх авторську рефлексію на **високому рівні науково-дослідницької культури**.

Підтвердженням високого рівня дослідницької культури здобувача також слугує його вміння **ефективно застосовувати методологічний інструментарій**. Зокрема, як аргументовано доводить автор дисертації, «найвищий рівень ефективності дослідження соціокультурної зумовленості уявлень про демократію притаманний методологічним принципам, що забезпечують системне сприйняття предметного поля. Йдеться, зокрема, про: принцип системності, завдяки якому формування уявлень про демократію і сфера знань про демократію постає змістовно об'єктивним явищем, що складається із взаємопотенціуючих елементів; принцип ієрархічності, який ранжує за критерієм значущості елементи системи; принцип самоорганізації, відповідно до якого демократія як динамічна система спроможна відтворювати та вдосконалювати рівень своєї процесуальної та інструментальної організації для потреб забезпечення ефективного функціонування й розвитку» (с. 20).

Висновки виконаного Спірідоновим М. Ю. дослідження змістовно та інтерпретаційно покривають окреслену мету та визначені завдання його дисертаційної роботи. Зокрема, вагомим змістовним здобутком дослідження слід визнати концептуальний акцент з приводу того, що «пізнавальна ефективність соціокультурного підходу обумовлена епістемологічними та

гносеологічними ресурсами соціокультурної сфери, а саме: сукупність соціокультурних досвідних даних забезпечує смисло-значеннєве фокусування, істотно детермінуючи, а інколи й визначаючи в найдрібніших деталях уявлення про резонансні явища і події соціальної дійсності взагалі та про феномен демократії, його покликання й функціонально-інструментальне призначення зокрема» (с. 209).

До виразних аналітично-пропозиційних чеснот виконаного Спірідоновим М. Ю. дослідження слід віднести висновок, відповідно до якого «Далекосяжною проблемою нашого сьогодення є змістовний і критеріальний релятивізм, який латентно утвердився в питанні розуміння демократії, а інколи навіть позиціонується як ознака «демократичного» сприйняття демократії. Якщо з приводу феномена демократії створити неадекватне, тенденційне, демагогічне, популістське і т. п. враження, то індивідуальні й колективні зусилля будуть каналізовані за хибними й контрпродуктивними напрямками, які не мають нічого спільного зі справжніми проблемами, а відтак не можуть у принципі слугувати засобом досягнення мети розв'язання справжніх проблем як самої демократії, так і проблем суспільства, детермінованих недоліками прикладного застосування теоретичних засновків демократії» (с. 212).

Також не підлягає сумніву концептуальний наголос автора дисертації з приводу того, що «своєчасне й ефективне реагування на суспільні недоліки й зловживання є виразним концептуальним критерієм і своєрідним лакмусовим папірцем, засобом якого можна здійснювати коректне розмежування соціумів за ознакою їх відповідності канонам демократії. Історичний досвід переконливо доводить, що демократичні суспільства отримують конкурентні переваги перед недемократичними соціумами саме за рахунок своєчасного й ефективного реагування на суспільні недоліки й зловживання» (с. 213).

Попри високий кваліфікаційний рівень поданої на розгляд дисертаційної роботи Спірідонова М. Ю., застосований автором

поліаспектний дослідницький підхід об'єктивно спонукає до деяких **дискусійних переосмислень** і до потреби **додаткових роз'яснень**.

1. Хоча виразність тенденції нашої сучасності до міждисциплінарних синтезів не підлягає сумніву, важливе теоретико-методологічне значення все-таки зберігає специфіка дисциплінарних дослідницьких пріоритетів, адже ефективність кожного синтезу перебуває в істотній залежності від розуміння і врахування таких пріоритетів. У цьому сенсі наполягання автора на необхідності ретельного осмислення проблематики соціокультурної навантаженості демократії насамперед і в основному засобами соціальної філософії і філософії історії як теоретико-концептуального й методологічного підґрунтя для предметного оперування процесами і явищами демократичної етиології (с. 15) є цілком прийнятним і навіть безальтернативним. Утім, треба враховувати, що в академічному середовищі існує значна розбіжність поглядів щодо специфіки оперування предметною сферою демократії різними сферами гуманітарного знання, тому **вочевидь не зайвою була б авторська конкретизація аспекту особливостей висвітлення предмету дослідження саме засобами філософського знання загалом і соціальної філософії та філософії історії зокрема й насамперед**.

2. Виконане Спірідоновим М. Ю. дисертаційне дослідження насичене багатьма влучними і аргументаційно переконливими рефлексіями щодо стану й перспектив демократії в сучасному світі. Однак перевага осмислення різноманітних кейсів і альтернатив автоматично призводить до іронічного недоліку, а саме: інколи виникають труднощі з визначенням ієрархії значущості проблем, викликів, загроз і небезпек на адресу демократії зокрема і суспільства та людства загалом. У цьому контексті **авторське увиразнення зазначеного аспекту виявилось б цілком доречним**.

Утім, треба визнати, що подібні запитання й зауваження є типовими для абсолютної більшості поліаспектних і системних досліджень, у межах яких завжди зберігається інтрига щодо питомого значення різних елементів системи і співвідношення їхніх трансчасових та конкретно-історичних

впливів. Крім того, додаткові артикулятивні та аргументаційні труднощі виникають тоді, коли йдеться не про інтеграли, а про диференціали сприйняття предметної сфери – на кшталт соціокультурної навантаженості, яка в різних соціокультурних середовищах може справляти істотно різний вплив і набувати ледь не діаметрально протилежного суспільного резонансу.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретико-концептуальні положення дисертації слугують світоглядною і методологічною основою для коректного розуміння соціокультурної детермінованості уявлень про демократію. Одержані наукові результати надають сфері знань про соціокультурну детермінованість уявлень про демократію критеріальної виразності та аргументаційної переконливості. Висновки дослідження можуть бути використані для подальших наукових досліджень, у навчальних курсах із соціальної філософії та філософії історії, політології, соціології, культурології соціальної психології.

Апробація результатів дослідження відбулася на багатьох науково-практичних заходах, за результатами яких оприлюднено основні теоретико-концептуальні напрацювання у форматі статей та тез науково-практичних конференцій.

Оформлення роботи відповідає вимогам наказу МОН № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації». За змістом та науковим рівнем дисертація повністю відповідає вимогам Постанови КМУ «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44.

Таким чином, дисертація Спіріданова М. Ю. на тему «Демократія як соціокультурний феномен: загальне та особливе» постає втіленням ґрунтовного наукового дослідження, яке відповідає вимогам, встановленим до оформлення праць академічного профілю. Виконане дослідження є

завершеною науковою працею, в якій здійснено комплексний аналіз особливостей і закономірностей соціокультурної детермінованості уявлень про демократію. Отриманий науковий доробок має важливе значення як для теоретико-методологічної реновації феномену демократії, так і для ефективного залучення інструментальних можливостей демократії на рівні суспільної практики.

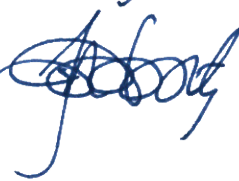
За результатами перевірки дисертаційної роботи здобувача академічного плагіату, фальсифікації та фабрикації наведених даних не виявлено.

Сукупність наведених міркувань створює необхідні й достатні передумови для висновку, згідно з яким Спірідонов М. Ю. заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 033 – Філософія.

Рецензент:

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
Київського національного університету
будівництва і архітектури

 Валентина Згурська

Після Згурської В.Л. завізують
Декан ФАПП Анріза Маметов

